

Strípky Čriepky

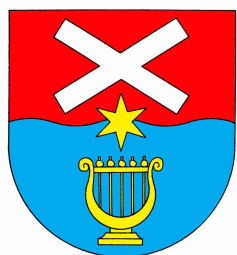
Časopis Čechů, Moravanů, Slezanů a Slováků na Novém Zélandě

Číslo 6 (No. 6)

Červen 2008 (June 2008)

Ročník 19 (Vol. 19)

Nelahozeves

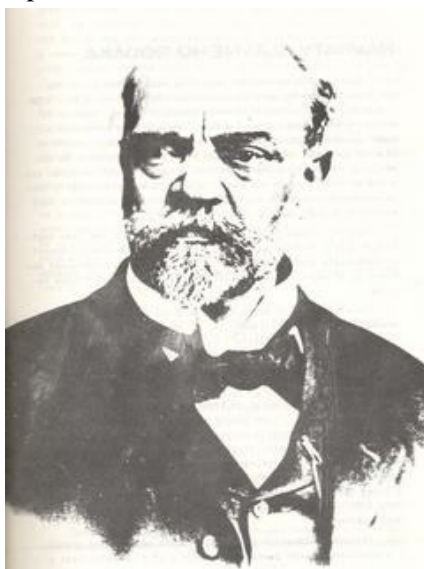

MINULOST NELAHOZEVSI

Na sever od Prahy, sotva půl hodiny cesty za Kralupy nad Vltavou, se nad řekou a zbytky někdejšího podhradí vypíná masív starobylého zámku. Jeho pozoruhodné zdi se zřetelně odrážejí v hladině Vltavy, která je tu široká a klidná. Avšak ačkoliv nad řekou neustále duní vlaky a na dohled vyrostly mohutné průmyslové objekty,

zůstalo v Nelahozevsi ještě mnoho míst, která ani po stopadesáti letech neztratila svůj někdejší kolorit.

Usedněme na kámen a pohleďme ke břehu, stíněnému olšinami. Vystupme po skalách - a v houštině nás obklopí zpěv nespočetného ptactva. Anebo se rozběhneme po stráních a do polí, odkud se otevírá daleký rozhled k památnému Řípu. Okouzlí nás podmanivé nekonečné obzory - ale také záplava květin, které tu pro svou předobrou maminku trhával jako malý Antonín Dvořák...

Ano - jsme v rodišti velkého českého skladatele. Odtud vzešel člověk, který tak nesmírně obohatil světové

hudební umění a zároveň i proslavil kulturu svého národa. Jsme v Nelahozevsi Antonína Dvořáka!

Hladina Vltavy dosahuje ve zdejším území zhruba výšky 170 metrů n.m. Dnešní obec Nelahozeves leží pouze na levém

břehu řeky - a sestává kromě původní vsi ještě ze sousedních Podhořan, dvou dílů Hleďsebi a Lešan. Celek zaujímá plochu 997 hektarů a vykazuje kolem 1100 obyvatel ve více než 500 domech. V minulých dobách byly uvedené vesnice samostatné, kdežto k Nelahozevsi patřily naopak Strachov a Lobeček na protější říční straně.

Vlastní Nelahozeves zaujímá úpatí plasticky modelované kotliny, které se svažuje od západu k Vltavě z velvarské pláně (asi 270 m n. m.), pod jejímž zlomem leží Lešany. Terénní hřbet odděluje obě tyto části od severněji položeného údolí se sypanou hráz za nímž se táhnou přímo k severu ostatní obecní celky. Nelahozeves na přelomu 19. a 20. století

Geologicky tvoří katastr celá současné Nelahozevsi převážně masivy druhohorního křídového útvaru (cenoman, turon), takže zpod čtvrtohorních nánosů tu vystupují na povrch rozmanité pískovce a opuky, těžené a/vyvážené odtud pro svou vynikající kvalitu už ve středověku. Starší prvohorní permokarbon se nalézá většinou v nevelké hloubce pod křídou, jak to v

minulém století dokazovalo zejména dolování kamenného uhlí u železničních tunelů a v Lešanech.. Pradávná Vltava, která po nesčetné milióny let snižovala a modelovala zdejší krajinný reliéf, zanechala pak na některých polohách výrazné terasovité nánosy třetihorních štěrků. Dnešní nelahozeveské území se vyznačuje nejenom značnou členitostí, ale vykazuje také pestrou vegetací. Zahrady, pole a louky se střídají s několika listnatými, ale i jehličnatými háji a lesíky - a vytvářejí tak s řekou a zčásti skalnatými stráněmi neobvykle zajímavý celek. Nalezneme tu i neplodné prostory - zejména struskoviště k.p. Kaučuk za mohutnou hrází. Jiná místa se však vyznačují vzácným rostlinstvem - např. zámecký park (pozoruhodné dřeviny), či opukové stráně u Podhořan (bylinné patro).

Zvířena nelahozeveského katastru odpovídá ovšem regionálnímu průměru. Vzhledem k bohaté floristické struktuře vyskytuje se tu ovšem i mnoho vzácných druhů hmyzu. Z větších živočichů se v posledních desetiletích rozmnožilo sročí.

Území dnešní Nelahozevsi spolu s blízkým okolím bylo prokazatelně a téměř nepřetržitě obydleno už od mladší doby kamenné. Dokazují to početné archeologické nálezy zejména ze sousední kralupské čtvrti Lobeč, z Lešan i z Hleďsebi. Kvůli úspoře místa a větší přehlednosti budeme se ovšem v dalším textu zabývat především původní, vlastní Nelahozevsi, která zejména z historického hlediska přiřčené obce předčila a většinou také ovlivňovala;

Nelahozeves (Nalezoves, Nalžoves, německy Miihlhausen) odvozuje své jméno pravděpodobně od dávného zakladatele Nelahoda. Někdy se v tomto směru uvažuje také o hovorové zkratce - "nenalezená" ves. Osada tu stávala zřejmě dříve než tvrz vybudovaná pro ochranu říční plavby snad ve 14. století níže u řeky.

Nejstarší dochovaná písemná zpráva o Nelahozevsi pochází z roku 1352, kdy už tu byl farní kostel sv. Ondřeje. První zmínka o Podhořanech se naproti tomu vztahuje k roku 1402, o Lešanech z roku 1516.

Dřívější nelahozeveské osady Strachov a Lobeček jsou známy od 14. věku.

Původně náležela Nelahozeves českému knížeti a později pražské kapitule, od níž přešla v husitských dobách znovu pod panovníkovu komoru. Roku 1469 ji dal král Jiří z Poděbrad spolu s Chvatěrubu svému rádcí Řehořovi z Heimburka, jemuž byla ovšem později odňata. Pak změnila Nelahozeves majitele, stala se předmětem sporů mezi církvemi a světskými vlastníky - až v letech 1544 až 1558 získal tvrz, poplužní dvůr i ves s mlýnem postupně pan Florian Gryspek z Gryspachu (1504 - 1589).

Tento oblíbenec Ferdinanda I. i dalších dvou císařů představoval jednu z největších postav české renesance a humanismu -- a to nejenom dynamickým životem a kulturností, ale i typickou dobovou rozporností. Zastával významné dvorské úřady - a získal

i vybuodoval několik velkých panství. Nejvíce si oblíbil Nelahozeves, kde roku 1553 začal s budováním zámku. Soustředil sem velkou knihovnu a obrazárnu - a při častých pobytech tu hostil některé tehdejší básníky a filosofy. Mimo to proslul pan Florián i jako ekonom a organizátor, jak o tom svědčí jeho "Instrukcí nelahozeveské úředníkovi a písařom . ." a "Řád selský", které zůstávají jedinečným dobovým dokladem.

V budování nelahozeveského dominia pokračoval syn Blažej Gryspek z Gryspachu, který přiřčenil další vsi a kolem roku 1613 dovršil stavbu zámku zhruba do konečné podoby. Po své smrti v roce 1620 však zanechal panství zadlužené, takže je roku 1623 koupila Polyxena z Lobkovic. Bylo to deset vsí, které ve třicetileté válce potom značně utrpěly zejména od Švédů, avšak hned ve druhé polovině 17. století byly cílevědomě hospodářsky zkon-solidovány. V majetku Lobkoviců zůstalo pak nelahozeveské dominium jako fideikomisní (od roku 1677) až do rozpadu feudalismu v roce 1848, resp. jako samostatný velkostatek až do poloviny 20. století, tj. i po pozemkové reformě z doby první republiky.

Ačkoli v sestavě majetkových držeb roudnické větve Lobkoviců (od roku 1786 roudnického vévodství)

zůstávala Nelahozeves pouhou periférií, prožívala tato obec poměrně intenzivně všechny hlavní události doby tzv. temna. Na panství žilo např. dosti nekatolíků (zprávy z let 1662 až 1666 atd.), v roce 1680 se zdejší lid zúčastnil tehdejšího selského povstání, zasáhly sem rušivě války 18. století, zejména sedmiletá z let 1756 až 1763 - apod. Roku 1775 se zdejší krajina podílela také na rebelii za zrušení nevolnictví. Kronikář Josef Hodek z Ouholic o tom zaznamenal:

"Jedna tlupa od Prahy přitáhla, jmenovitě na den Zvěstování panny Marie z Veltrus ráno, když jim kněz musel mši svatou odsloužit, a tam odtud skrze Mírovice do Nelahozeveského zámku táhli, to jest dne 8. dubna. Tam také vzali své skončení, neb tam na ně bylo ze Slaného odesláno od krajského něco vojáku. Kteří se v zámku zavřeli a kteří neutekli, je examinovali. Některé s několika ranami vysázenými domů pustili, ostatní v železích do Prahy odeslali. Pak s té jmenované a také jiné tlupy tři oběšeni byli..."

Z roku 1785 existuje první záznam o nelahozeveské škole. Od roku 1845 se tu stavěla železniční trať z Prahy na sever, otevřená pro pravidelnou dopravu z jara 1851. V letech 1857 až 1862 byl nájemcem dvorů Nelahozeves a Strachov význačný zemědělský organizátor a vynálezce František Horský (1801 - 1877), který zde uspořádal tři hospodářské výstavy, mnoho tzv. "polních kázání" pro drobné zemědělce apod. Jeho působení málo mimořádný vliv na rozvoj Nelahozevesi a hospodářský pokrok v celém dolním Povltaví.

Značný význam pro zdejší obec měla v minulých staletích řeka, která jako dopravní tepna i rybným bohatstvím doplňovala převážně zemědělské živobytí obyvatelstva. Vzhledem ke zvýšené poloze netrpěla Nelahozeves zpravidla vůbec povodněmi, ze kterých jako největší je nutno připomenout záplavy z let 1784, 1845 a 1890. Regulace řeky byla uskutečněna kolem přelomu 19. a 20. století, intenzivní lodní doprava se rozvinula až v našem věku.

Roku 1866, po válce s Pruskem, byl na nelahozeveském zámku umístěn velký vojenský lazaret. V roce 1874 se zde na delší dobu usídlil ženský řád, který vedl penzionát pro dívky, načež se odstěhoval do nově zbudovaného kláštera ve Veltrusích, Roku 1887 žilo v Nelahozevesi stále jenom 480 obyvatel v 50 domech, což představovalo pouze nepatrné zvýšení proti předchozím desetiletím.

Po dlouhé věky byly pro Nelahozeves nejbližším městem Velvary. Ves, připomínaná už k roku 1282, se

záhy stala tržištěm. Za Karla IV. se vyvinula na městečko - a roku 1482 pak došlo k povýšení na

královské město s právem hradeb a četnými dalšími výsadami. Během třicetileté války, především po požáru a vyplenění z roku 1639 se Velvary vylidnily a nadlouho upadly, avšak přesto zůstávaly nejdůležitějším střediskem až do 19. věku, kdy zde ostatně došlo i k určitému dalšímu rozvoji. Jiným centrem krajiny se mezitím staly také Veltrusy, od první čtvrtiny 18. století budované jako sídlo velkého panství hrabat Chotků.

Když ovšem po vybudování první dráhy začala v dolním Povltaví vznikat důležitá železniční křižovatka, nastoupily na místo někdejších center postupně zcela nové Kralupy n. Vltavou. Vyrostly ze dvou vesnic v městys (1881), město (1902) a sídlo okresu (1913), později byly zvětšeny o další obce. Velmi členitý kralupský průmysl (potravinářství, chemie, strojírenství atd.) proměňoval zároveň celé dolní Povltaví a dal tak vzniknout početnému dělnictvu. Celé Kralupsko přineslo pak značné oběti oběma světovým válkám. Veškerý tento vývoj se ovšem naplno odrazil i v Nelahozevesi, kde od přelomu století očividně rostl počet domů a obyvatelstva. Také se zde objevily některé závody: výroba kancelářských potřeb firmy Popek (1922), zhotovování vánočních ozdob firmy Svoboda (1926), několik dalších menších provozoven - a konečně roku 1923 velká, moderní továrna na jedlé tuky a mýdlo V.D.P., dnešní Povltavské tukové závody - P.T.Z.

Nejnovější nelahozeveská historie pak je už plně spjata s rozvojem Kralup n. V. v rámci mělnického okresu (od roku 1960). Výstavba k.p. Kaučuk v letech 1958 až 1963 a vybudování jeho mohutné rafinerie ropy k roku 1974, vznik kralupských sídlišť a další hospodářský a společenský rozvoj dolního Povltaví se projevil značným způsobem také na Dvořákově Nelahozevesi.

převzato z www.nelahozeves.cz